

Vicent Simbor Roig, *La nació literària de Joan Fuster*, València, Càtedra Joan Fuster / Publicacions de la Universitat de València, 2022, 195 p., ISBN: 978-84-9134-930-3.

Sobre el tema de la llengua nacional, Antonio Gramsci va escriure un nombre de pàgines incalculables que, malgrat el trencaclosques filològic que suposa reunir-les, s'organitzen a partir d'una qüestió (la primera, per ordre d'importància): «per què la literatura italiana no és popular a Itàlia?». És difícil treure's del cap aquesta pregunta mentre fullegem aquest assaig de Vicent Simbor. No perquè calgui cercar minuciosament els lligams que posen en contacte Joan Fuster amb Gramsci: n'hi ha, i molts, i tan sols podem lamentar el defecte que fins ara no s'hagin examinat en la seva globalitat. Ara bé, tampoc no caurem en l'error d'invocar una tesi doctoral que posi en evidència aquestes correspondències, per no donar a ningú la satisfacció de retreure'ns que un treball d'aquesta mena només serveixi «i encara, pour se toucher le cul».

En canvi, si agafem la interrogació gramsciana i l'adaptem a la situació catalana com un estímul que ve de fora, com una provocació externa, aquella fórmula ens ajudarà a entendre no tant el pensament de l'autor de Sueca, sinó la reconstrucció que en proposa Vicent Simbor. Així, doncs, entrem directament dins el volum, que es presenta amb un tall central que separa, de manera simètrica, dos grans blocs: primer, ve un panorama historicopolític del nexa literatura i nació tal com es produeix a partir de la revolució francesa fins als nostres dies; i després, l'anàlisi operativa de com Fuster aplica aquest principi cultural de la modernitat al cas del català i, per extensió, als Països Catalans. En aquesta segona part, però, les preguntes es multipliquen: ¿hi ha coherència i/o transformacions dins aquest model interpretatiu al llarg de quatre dècades de reflexions que giren al voltant d'aquest concepte? Si en la perspectiva catalana la dialèctica es complica amb un tercer element que encara no s'ha resolt —això és, la llengua—, ¿quina és la relació que la cultura ha de mantenir amb la producció en castellà que es fa dins els territoris implicats? ¿Encara és vigent la distinció de

Rubió i Balaguer entre una història de la literatura (catalana) i una història literària (territorial)?

Simbor posa l'èmfasi en aquest darrer punt perquè entén, encertadament, que és l'eix vertebrador de tots els pensaments fusterians que en deriven. *Always historicize*, ordenava Jameson, i el catedràtic (emèrit) de la Universitat de València, que fa tresor d'aquest *dictum*, ressegueix cronològicament els moviments sísmics que semblen afectar les reflexions de l'autor de Sueca fins a arrossegar-les cap a uns resultats divergents respecte a les declaracions primerenques. No hi hauria res d'estrany: *the times they are a-changin'* és un eslògan vàlid per a tota la segona meitat del segle xx fins a la nostra actualitat, i és lògic anar adequant les pròpies anàlisis a les mutacions de l'estat de les coses per participar en el debat del present. Però tampoc no és això. No hi ha cap palinòdia dins la línia programàtica fusteriana, sinó, més aviat, un desplaçament dels objectius. Si als anys cinquanta el conflicte veia com a enemic número u el trànsfuga —potser, per ser més precisos, el transfuguisme— o l'empenta del bilingüisme com a fenomen generalitzat, un quart de segle més tard, la mateixa recerca d'autonomia cultural es capgira amb la necessitat d'obrir-se al món, i ha de passar per un diàleg amb el que té més a prop o més lluny —tant pel que fa a la localització geogràfica com per la ubicació ideològica.

Simbor detalla, explica, comenta i avalua aquest discurs *in progress* i, per dur a terme la seva lectura, es mou sobre les dues superfícies d'un mateix full (de ruta, afegiria jo): al recto, basteix un diàleg en primera persona amb Fuster (i treu a la llum el debat constant que Fuster fa amb si mateix); al verso, constata la importància de recórrer a un model teòric, i el troba en el binomi entre el text fundacional de Pascale Casanova, *La République mondiale des Lettres*, i les aproximacions als temes de cultures identitàries d'Anne-Marie Thiesse, que a terres catalanes encara no han tingut el ressò que mereixen. Tots dos estudiosos ocupen, com és natural, un lloc privilegiat dins el primer bloc d'aquest llibre, però la seva presència és constant també a la segona meitat perquè permet a Simbor d'examinar les idees fusterianes dins un context europeu o, si fa no fa, més generalment occidental. Amb aquests filtres inicials, adquireix força i valor l'anàlisi centrada en les traduccions, tant *al* català com *del* català —o bé, intra— i extratraduccions, si volem seguir la terminologia tècnica que empra l'autor del volum. És clar, Fuster va morir abans de l'existència de l'Institut Ramon Llull i la seva màxima expansió pública (consti que no són judicis de qualitat sinó observacions fenomenològiques): la Fira del Llibre de Frankfurt de 2007. Tanmateix, ja copsava la importància, per a la literatura del país, d'una projecció internacional «directa». Aquest darrer adjectiu representa el pol oposat respecte a les infiltracions que Fuster detectava en les pràctiques dels torsimanys que giraven a altres idiomes els textos ca-

talans a partir de versions castellanes. Davant la solidesa de les institucions nostrades i la professionalitat de les editorials actuals, una observació d'aquest tipus semblaria remetre a un passat remot de la història i, ben al contrari, és una de les pràctiques subterrànies més en voga durant els darrers anys (i sol començar amb unes pàgines de prova extretes de l'edició espanyola que arriben als possibles traductors del llibre).

D'altra banda, hi ha les intratraduccions, que demanen a crits la presència d'un gremi altament especialitzat. Un cop més, voldríem intentar una comparació triomfal de la situació descrita amb la nostra actualitat, però ens hem de moderar davant la persistència d'elements que, observa Simbor, impedeixen la construcció de «la independència o l'autonomia del circuit literari». Fuster ja assenyalava la infiltració del castellà també en aquest procés: «si el públic no té traduccions en la seva llengua a l'abast de la mà, procurarà servir-se de les que existeixen en un altre idioma que li sigui accessible». És una frase molt clara que denuncia un *laissez-faire* difós, de forma nefasta, fins i tot en els àmbits acadèmics de la filologia catalana. S'estructura segons aquesta fal·làcia: no sé alemany i vull citar Freud, però no tinc (perquè no n'hi ha o perquè són difícils de trobar) una versió en català del text en qüestió, doncs recorreré a un exemplar traduït que, inevitablement, serà en castellà perquè és segur que qui llegeixi l'entendrà, tal com l'entenc jo. Això provoca «un cop mortal per al monolingüisme que caracteritza i distingeix una literatura independent», com remarca Simbor, i representa la prova del cotó de la pròpia feblesa comunicativa i cultural. La qual cosa ens hauria d'impel·lir a un esforç per tenir i difondre més obres de referència que es puguin llegir en català. Aquí hom podria presentar una objecció justificada: hi ha encara algun catalanoparlant monolingüe al món? Siguem encara més impietosos: hi ha algun catalanoparlant, dins les fronteres de l'Estat Espanyol, que no sàpiga castellà? Ja sabem la resposta, però això no invalida el funcionament correcte de la proposta: ara l'espai del parlant monolingüe és una casella buida que no es tornarà a omplir; ens serveix com a model hipotètic, això sí, però l'hem de substituir amb una categoria diferent, la del catalanoparlant que pot trobar, dins els textos escrits i parlant en la seva llengua, la majoria dels elements divulgatius i científics per conduir una vida plena. Ja ens ho diu Vicent Simbor, i ja ens ho havia explicat Antonio Gramsci: això té un nom i es diu autonomia cultural.

De fet, en llegir la interpretació de Simbor, ens adonem que una de les grans aportacions de Fuster és l'equilibri constant que manté entre les iniciatives individuals i el compromís col·lectiu (diguem-ne «de poble»). Així, és conscient que, malgrat la nostra visió de la tríada autor-text-lector tendeixi a fer recaure en l'emissor mèrits i culpes lingüístics del missatge, el transfuguisme és tan sols una part del problema perquè «l'obligació de l'escriptor, d'escriure en català, té com a correlativa la del públic,

de comprar llibres en català». Una setantena d'anys després d'aquesta afirmació, ara que tenim una xarxa d'editorials i de mitjans de comunicació en català, la tendència a escriure *també* en castellà ha donat peu a la creença en un fals bilingüisme operatiu; fet i fet, aquest és l'estat preliminar a la minorització cultural en el qual vivim i patim. Si Gramsci deia que l'aprenentatge de la llengua italiana no era sentit com a necessari perquè les relacions humanes es portaven a terme en les converses en dialecte, nosaltres, de la mà de Fuster, haurem de constatar que els estudiosos d'arts i humanitats dels Països Catalans no necessiten la llengua, perquè acadèmicament poden publicar tots els seus debats en castellà. (No s'hi val aquí treure el tema de l'anglès perquè una cosa és un sistema de colonització i substitució idiomàtica, una altra cosa és l'adequació a l'ús d'una koiné internacional.)

Altrament, si miren cap a dins, què n'hem de fer de les obres de pensament i creació que es van escriure i publicar en castellà dins el territori de parla catalana? La resposta essencialista a la qüestió de «la llengua bífida» (passeu-me la definició) sembla ingènua, perquè conté dos defectes. Respecte al primer —la confusió entre autonomia i autarquia— no cal insistir-hi perquè és ben evident. Ben al contrari, el segon —«el dels autors fronterers»— és el que, a causa de la generalització del concepte, provoca malentesos perquè comporta una casuística molt diversa. Els historiadors de la literatura s'han hagut de moure «en aquest terreny tan boirós», diu Simbor, i «tornem a topar amb les dificultats» per arribar a decidir que «Teodor Llorente, sí; però Vicent Blasco Ibáñez, no». Llavors, quin serà el criteri? El sentit comú o el pes quantitatiu, o bé el qualitatiu, de cada producció? Cercar una solució que remeti a un credo positivista o a l'idealisme desanctisat potser no ens durà enlloc. Mirem, operativament, les nostres biblioteques personals: on hem col·locat els llibres de Sánchez Piñol? Els hem separats per literatures (castellana *vs.* catalana) o els hem agrupat en un sol prestatge? Hem dubtat mai d'on desar els volums de Vila-Matas o de Gonzalo Torné (si en algun moment ens ha abellit tenir-ne)? Siguem sincers: hem tingut algun titubeig abans d'endreçar els dos toms de la *Selecta* amb l'obra completa de Maragall —catalana i castellana respectivament— un al costat de l'altre, just abans de la de Narcís Oller? L'única solució essencialista que podria desfer aquest nus gordià és la construcció d'una història de la literatura catalana organitzada per obres i no pas per autors. És una aposta que caldrà dur a terme, però tampoc no podria prosperar si es manté aïllada del model historiogràfic tradicional, ni tindrà mai les condicions suficients per substituir-lo completament. La qual cosa implica, de retruc, que la història literària del país, que segons Fuster, comprendria «l'estudi del devenir de la cultura literària en aquell país», i que ell considerava, ara amb paraules de Simbor, «com a imprescindible per a entendre adequadament la història de la literatura catalana», es

converteix, *de facto*, en una història social de la producció literària als Països Catalans. I tampoc no reemplaçaria mai la canònica, que representa l'estructura indispensable per mantenir l'autonomia cultural. Recordem-ho: «la societat que abandona, la societat que renuncia a una literatura pròpia, individualitzada i individualitzadora, és ja una societat dimitida». Això ho deia l'any 1956, i ens fa pensar, irònicament, en el títol d'un pròleg que Miquel de Palol va posar a un recull de poemes seus: «Sempre som a temps de plegar». Irònicament, dèiem, perquè, malgrat el cansament i el desgast, encara hi ha voluntat de resistència. Però les cartes a la taula han canviat. L'any 1992 moria, amb Fuster, el model de l'intel·lectual orgànic del catalanisme, però no pas la cultura catalana que ha de recuperar i mantenir actiu el pensament d'aquest autor i adaptar-lo a les noves exigències. Vicent Simbor, al final d'aquest assaig tan interessant i suggeridor, deixa totes les portes obertes. «Si ens atenem a la definició del concepte de nació que hem vist que ell defensava», ens diu, «crec que el paper dels escriptors com a dipositaris privilegiats de l'esperit nacional, com a proveïdors d'un important capital simbòlic nacional i com a ambaixadors internacionals de la seua nació, continua ocupant un lloc primordial». I encara més important, afegeixo jo, és l'avís que tanca tot el volum: «si així i tot considerem que aquesta concepció nacional ja no s'ajusta a la realitat actual, aleshores caldrà trobar-ne una altra i avance que no serà gens fàcil, especialment si els estats consolidats no ho fan també en el mateix sentit». Compadiríem qui no subscrigués aquesta disjuntiva. Com també compadiríem qui, honestament, no reconegués la importància amb la qual la Càtedra Joan Fuster, volum rere volum, jornada rere jornada, va promovent els estudis per mantenir vigent el llegat de la ment més lúcida de la cultura catalana al llarg de la segona meitat del segle xx.

FRANCESCO ARDOLINO
Universitat de Barcelona
ardolino@ub.edu
ORCID 0000-0002-2829-5280

